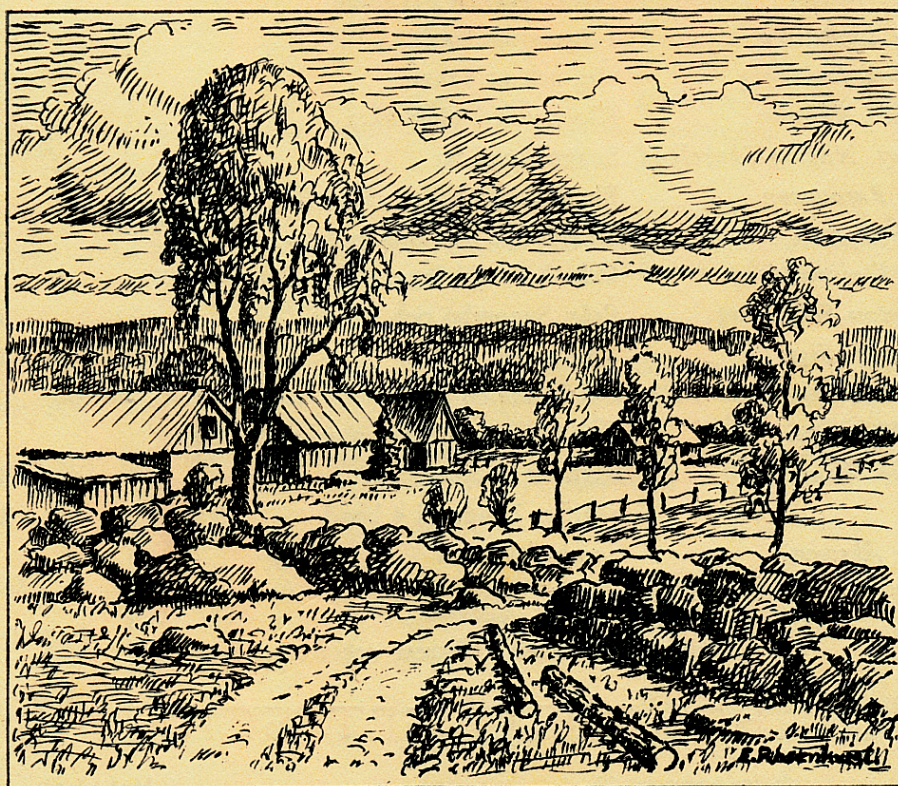

BYARBORNET

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

Utsikt mot Kvesarumssjön

Teckning av Per Edvin Rosenkvist

Folkliga talesätt

kring yrkesmän

ANTECKNINGAR

av

HELGE ANDERSSON

I VÅR FOLKDIKTNING uppmärksammas många talesätt, rim och ramsor, som har olika motiv. Sålunda finns ett slags folkdiktning, som kretsar kring orter och deras invånare av typen "alla po ra liasåmm Gessie påga" och "här kommer en mann ifrå Skanör, be han sidda nör, så ska hann strajs få smör, å nårr hann sodded litt, så ska hann strajs få fitt." Ett annat slags folkdiktning utgöres av talesätt, rim och ramsor kring de gamla yrkesmännen, t. ex. skräddare, skomakare och smed. I det följande ges ett litet axplock ur denna folkdiktning. Framställningen gör i inga avseenden anspråk på fullständighet utan avser endast att belysa den rikhaltiga folkdiktningen kring de gamla yrkesmännen och lämna några exempel från skilda delar av Skåne. Materialet är till största delen upptecknat i Oxie och Bara härader. Uppteckningarna återges i allmänhet på folkmål med behållande av de genuina orden, som kanske för en och annan nutidsmänniska kan förefalla en smula otidiga, men det bör ihågkommas, att åtskilliga av de mustiga orden i äldre folkmål inte hade den ohyfsade karaktär, som de i vår tid antagit.

I folkdiktningen kring yrkesmän intar skräddaren en central plats, vilket torde kunna förklaras av det förhållandet, att skräddaren förr oftast gick omkring i gårdar och hus och sydde åt folk i deras hem, där han hade kost och logi under några dagar, varigenom skräddaren kom i nära kontakt med folket, som hade tid att studera honom på nära håll. Skräddaren, som ofta hade något kroppsligt lyte har i folkmålet gärna epiteterna *Skrynkelrygg* och *Skrinkelben*, t. ex. *Skräddare*

Skrynkelrygg och *Skräddare Skrinkelben*. Det senare förekommer i rimmet:

*Skräddare, skräddare Skrinkelben,
rätt såmm hann sidder (variant går),
så släpper hann en.*

Kanske har någon tyckt, att skräddaren var för glupsk i kosten, vilket gett upphov till talesättet "de går såmm fitt å brö i skräddaren". Andra talesätt kring skräddaren är "ja sånna e di, sa skräddaren åmm lusen" och "de jäller injen bast, sa skräddaren å åd gröd me nålen". Ett annat uttryck "nårr koen komm, bar skräddaren" (bar=kalvade) synes bottna i en felsägning, som befunnits särskilt lustig och förevigats. I gårdarna fick skräddaren liksom drängarna ligga i oeldade rum, vilket kan ha gett upphov till rimmet:

*Hi, sa skräddaren å så frös hann,
å så to hann en pris snus,
å så nös hann.*

Ett par andra talesätt kring skräddaren är "jaså du hänjer ihopp po den lén, sa skräddaren, nårr hann sprätte åpp västen" och "de ska min sjel va mätta i allt, sa skräddaren å slo tjaringen me alnstäcken". Ett annat talesätt låter skräddaren barskt och högt säga till sina gesäller, när beställaren hör det "sy nått å sy tätt påga", men strax därefter viskar skräddaren till gesällerna "ta långa stinj, ta långa stinj".

Även skomakaren intar en framträdande plats i folkdiktningen kring yrkesmännen. Den

klassiska sentensen om skomakaren och lästen har i folkmål formen "skomagare ble ve din läst, de passar di bäst". Samma innebörd har talesättet "skomagaren ska ble ve sin läst å bonen ve sina studa". Ett annat talesätt, som väl bottnar i folks "färrtrödenhed" är "skomagaren har så bråt å slycka tännestickan, nårr hann tänner lampan ella röjepövan, fårr darr ska ble ti tre skoplygga". Skomakaren förekommer också i ett rim:

*Skomagare me sin bājede bug,
jo varre hann bājar, jo varre ser hann ud,
hann bider i läred,
å sjidor i väred.*

Ett par talesätt innehåller både skräddaren och skomakaren. Det är "de går fårr skräddare å skomagare" och om en klocka, som inte går rätt "denn kläckan går fårr skräddare å skomagare å ente fårr ärlet fällk".

I ett par talesätt figurerar smeden. När det är riktigt mörkt heter det "de e mårrt såmm å titta en sme i röven (variant ännen)". Ett talesätt upptar både skomakaren och smeden. Det är "smens mär å skomagarens tjarring får allti gå barfytta". I ett talesätt gör smeden sällskap med både skräddaren och skomakaren: "skräddare, skomagare, sme, räk-tia bedragare alla tre". Ett annat talesätt, som är knutet till smeden är "tack de kann en ente leva po, de dö smens katt åu". Talesättet, som kommer från det tyska uttrycket Von Dank stirbt die Katze des Schmiedes (av tack dör smedens katt) anknyter sig till den gamla historien om smeden, som lät sina kunder betala efter godtycke, och som därför ofta fick nöja sig med tack i stället för betalning. Då band smeden sin katt i smedjan, och när kunderna bara tackade, sade smeden till katten: "Det får du!" Så dog katten slutligen av svält.

Några talesätt kretsar kring möllaren, som ansågs lura bönderna vid vägningen av spannmål, vilket avspeglas i talesättet "de inda såmm e ärlet boss myllaren e tommen, fårr denn e ente me i binjen, nårr hann måler sä". Andra talesätt om möllaren är "den myllare, såmm ente stjel, han mår allri vell" och "de kommer ijenn i kagan, sa myllaren, nårr hann sjed i binjen".

Kring bagaren kretsar talesätten "de kommer ijenn i kagan, sa bagaren, nårr hann spotta tobaksbossen i däjen", en variant till det sistnämnda talesättet om möllaren, och "jo fler katta bagaren har, jo beskare bler bröed".

I ett par talesätt förekommer rackaren, d.v.s. hästslaktaren. När det är riktigt mörkt, heter det "här e mårrt såmm i rackarens fåsstu", och ett annat talesätt med rackaren är "ed å ta bu po di, fårr i maren kommer rackaren å vill ha sjinged". Ett annat talesätt med slaktaren är "studen å slajtaren, di har allti vär sin mening".

Kring snickaren kretsar talesättet "sparsamhed e en döjd, sa snickaren, nårr hann rätta itt kråged trétommsspij". En dålig snickare benämnes *ettorhysstasnickare* liksom en dålig smed benämnes *ettorhysstasme* eller *klåbbsme*.

Ett talesätt med jägaren är "hann hade nåck behöud itt skott tí, sa jägaren, nårr hann skåd rompan åu räven". Andra talesätt kring olika yrkesmän är "hann svarjer såmm en bårstbingare" och "de jårr si bäst po längden, sa revslagaren". Mycken visdom ligger i talesättet "nårr tosinga kommer ti markas, får krämmare handel".

Flera talesätt kretsar slutligen kring olika kyrkobetjante främst prästen och klockaren. En erinran om de tider, då det kunde dröja länge innan en präst befordrades till kyrkoherde är talesättet "prästen får allri nåd brö fårrån hann ente kan togga de". Klockaren, som förr vid sidan av präst och skollärare var den ende bokligt bildade personen i en socken förekommer i talesättet "de går yor mitt fårrstann å lant inj i kläckarens". När någon kommer efter en lång väntetid, heter det "nu das de i kläckaregövelen". Präst och klockare gör sällskap i flera talesätt, t. ex. "nårr de rajnar po prästen, dråppar de po kläckaren", "darr e fler brågeda hongar än prästens, fårr kläckaren har en" och "prästen, kläckaren å hongen, di tjener sin föa me mongen". Även lägre kyrkobetjante ingår i olika talesätt, t. ex. "vi prästerskap sa årrjeltramparen" och "de va rolet de lilla de vara, sa ringaren, nårr hann dassk nårr ifråu tjärketorned".